

Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

ΜΕΛΕΤΙΟΣ Δ΄

(25 Νοεμβρίου 1921 — 20 Σεπτεμβρίου 1923)

ΥΠΟ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Θ. ΣΤΑΥΡΙΑΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης

Βιβλιογραφικά.

- Ἀθανασιάδου Ἑλενας, Οἱ ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν Πατριαρχεῦσαντες, β' ἔκδ., Ἰστ., 1962, σ. 584.
- Αἰμιλιανοῦ Μιλήτου (Τσακοπούλου), Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι... τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ο 34 (1959) 19-20, 28.
- Ἀλεξανδρείας Πατριαρχείου, Ἡ Ἐνεστῶσα Κατάστασις τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Ἀλ., 1933.
- Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα—Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, Ὁρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν Θεολογικαὶ Συζητήσεις, Καινὴ Διδαχὴ 2 (1920) 40-60, 99-109, 206-218, 416-426.
- Ἀνδρούτσου Χ., Ἡ ἐκλογή τοῦ Μητροπολίτου Μελετίου ὡς Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κανονικῶς καὶ κατὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς Κανονισμοὺς Ἐξεταζομένη, Ἀθ., 1921.
- Ἀνθίμου Βιζύης, Τὸ Ἡμερολογιακὸν Ζήτημα, ΚΠ, 1922.
- Ἀωνόμου, Ἡ Ἀλήθεια. Ἀπάντησις εἰς Μελετίου Δ' Ἔργα καὶ Ἰδέαι, ΚΠ, Ἰαν. 1926.
- Ἀποστόλου Ρόδου (Ἰάμασις), Ἀπομνημονεύματα, 2 τ., Ἀθ., 1947, I, 84-108.
- Ἀρβανιτάκη Γ. Α., Μελέτιος Β' (Μεταξάκης), ΜΕΕ 16 (1931) 869.
- Βαρνάβα Κίτρου (Τζωρτζάτου), Ἡ Καταστατικὴ Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθ., 1967.
- , Οἱ Βασικοὶ Θεσμοὶ Διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων, Ἀθ., 1972.
- Βασιλείου πρ. Ἀήμου (Ἀτέση), Ἐπίτομος Ἐπισκοπικὴ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 3 τ., Ἀθ., 1948-1969, II (1953) 36-62.

ΣΗΜ. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀποτελεῖ τμήμα τῆς ἐκδοθησομένης ἐργασίας μου: «Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι, 1860—Σήμερον», εἰς δύο τόμους, τ. Α': Ἱστορία, καὶ Β': Κείμενα (Ἡ Πατριαρχικὴ Τάξις). Διὰ τὰς συντμήσεις, Ἴδε Πίνακα Συντμήσεων εἰς οἰανδήποτε προγενεστέραν ἐργασίαν μου.

- Γερμανοῦ Θυατεΐρων (Στρηνοπούλου), 'Ο ἐπὶ τῇ Ἐνθρονίσει τῆς Α.Θ.Π. Ἐκφωνηθεὶς Λόγος, ΕΑ 42 (1922) 41-4.
- Δ.—Ε.Φ., Ἱστορικὸν Σημείωμα περὶ τῆς Καθόλου Δράσεως Μελετίου Δ' ὡς Οἰκουμινικοῦ Πατριάρχου, ΕΦ 34 (1935) 637-9.
- Δωροθέου Προύσης (Τοποτηρητοῦ), Θάνατος-Κηδεύα, ΕΑ 41 (1921) 73-7, 102-3.
- Ζούστη Β. Θ., 'Ο ἐν Ἀμερικῇ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Δράσις Αὐτοῦ, Νέα Ὑόρκη, 1954.
- Καλλινίκου Κυζίκου (Δεληκάνη), Ἡ Ἐνθρονίσις τοῦ Οἰκουμινικοῦ Πατριάρχου διὰ μέσου τῶν Αἰώνων, ΕΑ 42 (1922) 1-6.
- , Ἐπὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Καταστάσεως, 25 Νοεμβρίου 1921 — 24 Ἰανουαρίου 1922, Μελέται, ΚΠ, 1922.
- Καρολίδου Παύλου, Μήνυσις ἐναντίον Μελετίου Μεταξάκη, Ἀθ., 1921.
- Κομνηνοῦ Π., Ἡ Πατριαρχικὴ Ἐκλογή, Α 3 (1921) 61-3.
- , 'Ο Νέος Οἰκουμινικὸς Πατριάρχης, Α 3 (1921) 121-3.
- , Ἡ Πλήρωσις (τοῦ Οἰκουμινικοῦ Θρόνου), Α 3 (1922) 201-4.
- , Ἐμπνευσμένοι Λόγοι, ΕΑ 42 (1922) 47-50.
- , 'Ο Οἰκουμινικὸς Πατριάρχης Κηρύττων ἐπ' Ἐκκλησίας, ΕΑ 42 (1922) 115-7.
- Κονιδάκη Γερασίμου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, 2 τ., Ἀθ., 1954/1960-1971.
- , Ἀλεξάνδρεια, ΘΗΕ 2 (1963) 57-75.
- , (Γερμανοῦ Ἱεραπόλεως-Γερμανοῦ Ἀβύδου), Ἀμερικῇ, ΘΗΕ 2 (1963) 305-334.
- Κουϊμτσοπούλου Δ. Ι., Μελέτιος Μεταξάκης, ΕΕΛ 9 (1930) 283.
- Κωνσταντινίδου Ι. Χ., Μελέτιος ὁ Μεταξάκης, ΘΗΕ 8 (1966) 965-9.
- Κωσταρίδου Εὐγενίου Π., Ἡ Σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, Ἀθ., 1921. Τὸ ἐν Ἀδριανουπόλει Συνέδριον τῶν Ἀρχιερέων τοῦ Οἰκουμινικοῦ Θρόνου, σ. 554-6.
- Μαζαράκη Γ. Γ. — Μιχαηλίδου Εὐγ., Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀλ., 1932, σ. κε'-κθ'.
- Μαντζουνέα Εὐ., 'Ο Ὁραματιστὴς Ζώσης καὶ Ἐλευθέρας Ἐκκλησίας Μελέτιος Μεταξάκης, Ἀθ., 1972.
- Μαυροπούλου Δ., Πατριαρχικαὶ Σελίδες, Ἀθ., 1960, σ. 96-153, 154-198.
- Μεθοδίου Ἀξάμη (Φούγια), ἔκδ., Ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Πατριάρχου Μελετίου, ΕΦ 53 (1971) 391-499. Ἐπιστολαὶ τοῦ Πατριάρχου Μελετίου, σ. 500-7.
- Γ. Ἀρβανιτάκη, Εἰδήσεις ἐκ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μελετίου ὡς Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, σ. 508-514. Οἱ Ἄγγλοι περὶ τοῦ Πατριάρχου Μελετίου..., σ. 515-533.
- Μελέτιος ὁ Μεταξάκης, (ΚΠόλεως Δ', Ἀλεξανδρείας Β'), Ἡ Ἱεραρχία ἐν Ἀθήναις, Θεσσ., 1920.
- , Ἐκθεσις τῆς Κανονικῆς Πλειονοψηφίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Α. Ι. Συνόδου περὶ τῶν λαβόντων χάραν πρὸ καὶ κατὰ τὴν 25 Νοεμβρίου 1921, ἔκδοσις πλήρης, Ἀθ., 1921.
- , ΕΑ 41 (1921) 3, 7-8, 367-372. 42 (1922) 7-8, 22-23, 25-34, 37-39, 41-50, 55-56, 68-9. 43 (1923) 247-8, 360-7, 374-5.
- , Ἐνθρονιστήριος, ΕΑ 42 (1922) 26-30.
- , ΓΠ 5 (1921) 657-693. 6 (1922) 22-44, 87-92.
- , Πρόγραμμα τῆς Ὑποδοχῆς καὶ Ἐνθρονίσεως τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμινικοῦ Πατριάρχου Μελετίου Δ' τοῦ ἀπὸ Ἀθηνῶν, ΚΠ, 1922.
- , Θάνατος, 'Ο 10 (1935) 276-9. Π 27 (1935) 489-527, 577-582. ΕΦ 34 (1935) 480-751. Γράφουν οἱ: Ε. Μιχαηλίδης, Ἱεροσολύμων Τιμόθεος, Μυτιλήνης Ἰάκωβος,

Γ. Χ. Ζογανᾶς, Γ. Α. Ἀρβανιτάκης, Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, Γ. Κ. Σκαλιέρης, Ἀθ. Πανταζής, Ἐρμουπλόεωσ Νικόλαος, Νικόλαος Ν. Παπαδόπουλος, Δ.—Ε. Φ., Θεοδώρητος Κοκκινάκης, Μεσσηνίας Πολύκαρπος, Ἀμ. Σ. Ἀλιβιζᾶτος, Ἰ. Α. Γκίκας, Ἀγ. Ζάχος, Ἰ. Μπεθάνης, Ν. Σ. Φιλιππίδης, Ἰ. Δ. Περίδης, Κ. Ν. Καλλίνικος, Στ. Δημητριάδης, Καίτη Σεληνιώτου, Ἰ. Μ. Δαμβέργης, Πηλουσίου Παρθένιος, Ἀξώμης Νικόλαος, Διοκαιοσαρείας Ἀρίσταρχος.

- , Ἡλίου, Νέον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν, τ. 13, στ. 206.
- , Ἀν., περ. Γ΄, Φεβρ.—Μάρτ. 1972, ἀρ. 202-3. Γράφουν οἱ: Πατριάρχης Ἀθηναγόρας, Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος, Συναίου Γρηγόριος Β΄, Νικόλαος Π. Παπαδόπουλος, Νεόφυτος Παπαναστασίου, Ἰωάννης Χ. Κωνσταντινίδης, Γ. Τζατζάνης, Ἀθ. Σουρᾶς, Εὐάγγελος Μαντζουέας.
- , Μαθηβᾶ, ΝΣ 1 (1904) 49 ἐξ.
- , Αἱ Ἀξιώσεις τῶν Ἀραβοφώνων, ΚΠ, 1909 καὶ γαλλ.
- , Τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ Ρωσικὴ Πολιτικὴ ἐν Ἀνατολῇ, Ἀθ., 1913.
- , Ὑπόμνημα περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησιαστικῆς Καταστάσεως καὶ τῶν Δέον Γενέσθαι, Διδαχὴ 1 (1919) 347-400. Α 1 (1920) τεύχη 16, 22, 23.
- , Ἐπαφὴ Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθοδόξων ἐν Λονδίῳ, Ἀλ., 1931.

Μυστακίδου Βασιλείου Α., Μελέτιος ὁ Δ΄, Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ΕΑ 41 (1921) 373-7.

Σύδα Γ., Μελέτιος Δ΄, Φροντιστήρια Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Χάλλη, 1962-3.

Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Πρακτικὰ καὶ Ἀποφάσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξου Συνεδρίου (1923), ΚΠ, 1923.

Παρθενίου Πηλουσίου, Ἐπικήδειος Λόγος, ΕΦ 34 (1935) 738-742.

Παπαδοπούλου Ν. Π., Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος καὶ ὁ «Ἰ. Σύνδεσμος», Ἀθ., 1938.

Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου (Ἀθηνῶν), Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, Ἀλ., 1935, σ. 873-904.

Πατέλου Κ. Γ., Μελέτιος Β΄ ὁ Μεταξάκης, Ἀλ., 1966, ἀν. Ἀνάλεκτα.

Ροσμαρῆ Ανθίμου, Σχέσεις Ὁρθοδόξου καὶ Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ἐν Λάμπηθ Συνέδριον τοῦ 1930, Ἀλ., 1933.

Σκαλιέρη Γ. Κ., Δράσις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μελετίου Μεταξάκη ἐν Κωνσταντινουπόλει (1908-9), ΕΦ 34 (1935) 597-610.

Σταυρίδου Βασιλείου Θ., Ὁρθοδοξία καὶ Ἀγγλικανισμός, Ἀθ., 1963.

—, Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, Ἀθ., 1964.

—, Ἀλεξανδρείας Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀλ., 1964, ἀν. Ἀνάλεκτα.

—, Δωρόθεος ὁ Προύσης, Τοποτηρητῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου (1918-1921), ΘΗΕ 5 (1964) 278-9.

—, Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ἀθ., 1967 καὶ γαλλ. 1970.

Φυτράκη Ανδρέου, Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Μελέτιος Μεταξάκης, Ἀθ., 1973.

Χριστοφόρου Λεοντοπόλεως (Ἀλεξανδρείας), Αἱ ἐν Λάμπηθ τοῦ 1930 Ἐνωτικαὶ Προσπάθειαι Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθοδόξων, Ε 9 (1931) 131 ἐξ. Ἐν Τὰ Ἄπαντα, 2 τ., Ἀλ., 1960-1, Π (1961) 478-516. Ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θέσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Αὐτ., Π, 404-420.

Istavrīdis, V T., Metaxakis Meletios, Weltkirchenlexikon, Stuttgart, 1960, p. 908.

Meletios Metaxakis, Ir. 12(1935)505-512.

Kallimachos, C., With Patriarch Meletios IV. From London to Bosphorus, New York, 1922.

ΒΙΟΣ

Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Μελέτιος Δ', κατὰ κόσμον Ἐμμανουήλ, ἐγεννήθη ἐκ γονέων Νικολάου Μεταξάκη καὶ Μαρίας τὸ γένος Προβατάκη τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1871 εἰς τὸ χωρίον Παρσαῶς τοῦ νομοῦ Λασηθίου Κρήτης. Ὁ πατήρ του ἠσχολεῖτο μὲ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν γεωργίαν. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς τὸ χωρίον του ὑπὸ τινος διδασκάλου, ὀνομαζομένου Καραμανώλη, ὃν καὶ ἠκολούθησεν ἀναχωρήσαντα τοῦ χωρίου του διὰ τὴν ἀποπερατώσῃ τὰ μαθήματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ὁ Ἐμμανουήλ ἐδείκνυεν ἐπίδοσιν εἰς τὰ γράμματα, διεκρίνετο δ' ὅμως διὰ τὸ ἀτίθασον καὶ τὴν ζωρότητα τοῦ χαρακτήρος του. Κατόπιν συνέχισε τὴν μόρφωσίν του εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Ἱεραπύτνης. Μετὰ τριετῆ ἐν αὐτῷ φοίτησιν διέκοψε τὰς σπουδὰς του καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Παρσαῶν, ὅπου ἠσχολεῖτο μὲ τὴν γεωργίαν.

Τὸ 1889, παρὰ τὴν ἐπίμονον ἄρνησιν τῶν γονέων του, μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα πλησίον τοῦ ἐκεῖ ἱερατεύοντος ἐκ μητρὸς θείου του παπᾶ Στεφάνου Προβατάκη, ὅστις τὸν ἐτοποθέτησε πλησίον τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου Βενιαμίν. Παραλλήλως ὁ Ἐμμανουήλ ἐφοίτα εἰς τὴν ἱερατικὴν σχολὴν τοῦ Παναγίου Τάφου.

Τὸ 1891 ὁ γέρον τῶν Βενιαμίν ἀρχιεπίσκοπος Θαβῶρ Σπυρίδων ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν Θρόνον τῆς Ἀντιοχείας, παρέλαβε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Βενιαμίν καὶ τὸν Ἐμμανουήλ Μεταξάκη, καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἐχειροτόνησε μητροπολίτην Ἀμίδης (Διαρβεκίρ), τὸν δὲ Ἐμμανουήλ τὸ 1892 διάκονον, μετονομάσας αὐτὸν Μελέτιον, ὅστις μέχρι τοῦ ἔτους 1899 ἐτέλει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας. Τὸ 1893, ὅτε ἤρχισε καὶ πάλιν λειτουργοῦσα ἡ θεολογικὴ σχολὴ τοῦ Σταυροῦ, ὁ Μελέτιος Μεταξάκης εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν καὶ ἀπεφοίτησεν ἀριστοῦχος τὸ 1900, ἐγγραφεὶς ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν ἀγιοταφίτικὴν ἀδελφότητα.

Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του καὶ τὴν ἀπονομὴν τῶν διπλωμάτων, ὁ Ἱεροσολύμων Δαμιανὸς (1897-1931) τὸν διώρισε γραμματέα τῆς συνόδου, μετὰ δύο δὲ ἔτη τὸ 1902, συνοδικῆ διαγνώμη, ἀρχιγραμματέα τῆς συνόδου, χειροτονηθέντα εἰς πρεσβύτερον καὶ προαχθέντα εἰς ἀρχιμανδρίτην. Ὁ Μελέτιος Μεταξάκης συνέταξε σχέδιον κανονισμοῦ τοῦ ἱεροῦ κοινοῦ. Εἰργάσθη ὡς ἐπίτροπος τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἔφορος τῆς θεολογικῆς Σχολῆς καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ τυπογραφείου τοῦ παναγίου τάφου καὶ τὴν ἐκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ Νέα Σιών (1904), προσέτι δὲ τοῦ Παλαιστινείου Κήρυκος, ὅστις ἔζησε μόνον τρεῖς ἐβδομάδας.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀνέλαβε διάφορα ταξίδια εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Κατὰ τὰ ἔτη 1903 καὶ 1905 ἐπεσκέφθη τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὸ 1906 τὴν Αὐστρίαν καὶ Ρωσίαν. Τὸ 1907 ἐξεπροσώπησε τὴν Ἐκκλησίαν του εἰς τὴν Κύπρον διὰ τὴν λύσιν τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ ζητήματος, συνειργάσθη δὲ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρειας Φωτίου διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν περιοδικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Φάρος καὶ Πάνταινος. Τὸ 1908, ἀπομακρυνθεὶς μετὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἕνεκα τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν ἀραβοφώνων ἐν Παλαιστίνῃ γεγονότων ἐπὶ Δαμιανοῦ, ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ ἀνέπτυξε τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὴν ὑψηλὴν πύλῃν, διὰ τοῦ ὑπομνήματός του «Αἱ Ἀξιώσεις τῶν Ἀραβοφώνων», ΚΠ, 1909.

Τὸν Φεβρουάριον 1910, εὐρισκόμενος εἰσέτι εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν, ἐξέλεγε ὑπὸ τῆς κληρικολαϊκῆς συνελεύσεως τῆς μητροπόλεως Κιτίου, μητροπολίτης Κιτίου εἰς τὴν νῆσον Κύπρον. Ἡ εἰς ἐπίσκοπον χειροτονία του ἐτελέσθη εἰς τὴν Λευκωσίαν τὸν Μάρτιον 1910. Ἐξεπόνησε καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου. Ἰδρυσεν τὸ παγκύπριον ἱεροδιδασκαλεῖον (Ὀκτώβριος 1910), τὸ ἐμπορικὸν λύκειον καὶ τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ» (1911-7), Ἀθ., 1918-1920, ΝΥ, 1919-1922.

Τὸ 1912-1913 ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας καὶ καθήρτισεν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς μελέτην τῶν ἐκ τῆς ἐδαφικῆς προσαρτήσεως ἐπαρχιῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου εἰς τὰ κράτη τῆς Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Βουλγαρίας προκυψάντων ζητημάτων. Τὸ ὄνομά του δὲ ἐφέρετο μετὰ τῶν ὑποψηφίων, μετὰ τὸν θάνατον Ἰωακείμ Γ', τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου (1912-13). Ἐπίσης ἐπεσκέφθη δις (1913, 1914) τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἔγραψε τὴν μελέτην του κατὰ τῶν ρωσικῶν βλέψεων (Ἀθ., 1913).

Τὸν Φεβρουάριον 1918 ἐξέλεγε μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Μεταξὺ τῶν ἐπιτευγμάτων αὐτοῦ ἦσαν: ἡ μετατροπὴ τῆς ριζαρείου σχολῆς εἰς ἱεροδιδασκαλεῖον, ἡ ἴδρυσις τοῦ ὄρφανοτροφείου, ἡ σύστασις τῆς στέγης τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἴδρυσις ἐκκλησιαστικοῦ τυπογραφείου, ἡ συνέχισις ἐν Ἀθήναις τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Κήρυκος καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ θεολογικοῦ περιοδικοῦ «Καὶνὴ Διδαχὴ» (1919), ἡ σύνταξις Σχεδίου Νόμου περὶ Διοικήσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας (1919). Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος ἐτόνωσε τὸ θεῖον κήρυγμα καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρόσωπα πρὸς φοίτησιν.

Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος τὸ 1918 ἠγγήθη ἀντιπροσωπείας, μεταβάσης εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἐκ τῶν βοηθοῦ του ἐπισκόπου Ροδοστόλου Ἀλεξάνδρου, ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου καὶ καθηγητοῦ Ἀμίλικα Ἀλιβιζάτου. Κατ' αὐτὴν καθίδρυσεν εἰς Νέαν Ὑόρκην «Συνοδικὴν Ἐπιτροπείαν» μὲ συνοδικὸν ἐπίτροπον τὸν Ροδοστόλου Ἀλέξανδρον. Ἀφ' ἐτέρου, ἡ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Μελετίου ἀντιπροσωπεῖα προέβη εἰς ἀνεπισήμους θεολογικὰς συζητήσεις μετὰ τῶν Ἐπισκοπιανῶν ἐν Ἀμερικῇ καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὰς ὁποίας περιελήφθησαν τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν

γνωστών θεολογικῶν ζητημάτων. Εἰς τὸν Μελέτιον Μεταξάκη ἐπεδόθη τὸ δίπλωμα τοῦ ἐπιτίμου διδάκτορος τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης.

Τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920 ἐπῆλθε πολιτικὴ ἀλλαγὴ ἐν Ἑλλάδι. Ἔνεκα τῆς πολιτικῆς διχοστασίας μεταξὺ τῶν βασιλικῶν καὶ τῶν βενιζελικῶν ἐν Ἑλλάδι, ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος ἠναγκάσθη δι' ἀπλοῦ βασιλικοῦ διατάγματος τῆς 16ης Φεβρουαρίου 1920, νὰ ἀπομακρυνθῆ ἑκεῖθεν. Τὸν Φεβρουάριον 1921 μετέβη διὰ δευτέραν φοράν ὡς μητροπολίτης Ἀθηνῶν εἰς Ἀμερικὴν καὶ εἰργάσθη ἐντατικῶς διὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἐκεῖ ἐλληνικῆς ὀρθοδόξου ἀρχιεπισκοπῆς Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς, ἵδρυσεν τὸ σεμινάριον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (Ὀκτώβριος 1921) καὶ συνέχισε τὴν ἐκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1918 (12 Ὀκτωβρίου), διὰ τῆς παραιτήσεως Γερμανοῦ Ε', χηρείαν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Εὐθύς ἀμέσως τοποτηρητῆς ἐξελέγη ὁ Προύσης Δωρόθεος (Ὀκτ. 1918-6 Μαρτίου 1921). Δι' ἐγκυκλίου συνοδικῆς ἐπιστολῆς, ὑπὸ ἡμερομ. 17 Ὀκτ. 1918 καὶ ἀρ. 1980, διετάσσετο ἡ κατὰ τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἐθνικῶν κανονισμῶν πρὸς ἀνάδειξιν τοῦ πατριάρχου διαγραφομένη διαδικασία. Περὶ τὸ τέλος ὅμως Νοεμβρίου 1918, ἔνεκα λόγων ἐξωτερικῶν, ἀνεβλήθη ἐπ' ἀόριστον ἡ ἐκλογή πατριάρχου. Φθίνοντος τοῦ 1920 τὰ δύο ἐν τοῖς πατριαρχείοις σώματα ἐπανῆλθον ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς πληρώσεως τοῦ θρόνου, τὴν φοράν ταύτην συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἐθνικῶν κανονισμῶν, ἀλλὰ πλαισιουμένων κατὰ τὸ δυνατόν πρὸς τὰς συγχρονιστικὰς ἰδέας.

Δύο σημαντικὰ γεγονότα ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1920 καὶ 1921 ἐπανεφέρουν ἐπὶ τάπητος τὸ θέμα τοῦτο. α') Ἡ διὰ τῶν ἐκλογῶν τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920 ἐν Ἑλλάδι ἐπελθοῦσα κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ, καθ' ἣν ἡ βενιζελικὴ παράταξις ἀπεχώρει τῆς ἀρχῆς, καὶ β') ὁ κατὰ τὴν 6ην Μαρτίου 1921 ἐπελθὼν ἐν Λονδίνῳ θάνατος τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου Προύσης Δωροθέου. Εὐθύς ἀμέσως τὰ δύο σώματα ἐξέλεξαν τοποτηρητὴν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου τὸν Καισαρείας Νικόλαον (Μάρτιος 1921). Τὰ ἐν τοῖς πατριαρχείοις δύο σώματα, ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1921 ἀπεφάσισαν νὰ διενεργήσουν τὴν ἐκλογὴν πατριάρχου, ἐπὶ τῇ βάσει νέου σχεδίου ἀναλογικῆς ἀντιπροσωπεύσεως, καὶ διὰ τῆς συνοδικῆς ἐγκυκλίου, ὑπ' ἀρ. 2463 καὶ ἡμερομ. 12 Ἀπριλίου 1921, προεκήρυξαν τὴν ἐκλογὴν πατριάρχου διὰ τὰ μέσα Ἰουνίου 1921.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ ἐν Ἑλλάδι ἱεραρχία τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, λαβοῦσα τὴν ἀδειαν τῆς ἡδὴ ἐν τῇ ἀρχῇ εὐρισκομένης ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως, ὑπὸ τὸν Δ. Γούναρην, συνεκλήθη εἰς συνέδριον ἐκ 40 ἀρχιερέων εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, εἰς ἐπτὰ συνεδρίας, καὶ τὴν 29ην Μαΐου 1921 συνέταξεν ὑπόμνημα πρὸς ἀποστολὴν εἰς τὸν τοποτηρητὴν, περιλαμβάνον, ἐ.ἄ., δύο σημεῖα: α') τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐκλογῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ β') τὴν ἐν καιρῷ γενησομένην ἐκλογὴν πατριάρχου διὰ τῆς συμμετοχῆς τῆς

δλης ἱεραρχίας καὶ λαϊκῶν ἐκπροσώπων ἐξ ἀπάντων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ θρόνου. Ἀντιπροσωπεία τοῦ συνεδρίου τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐκ τῶν μητροπολιτῶν Ἡρακλείας Γρηγορίου, Ἀδριανουπόλεως Πολυκάρπου, Ἰωαννίνων Σπυρίδωνος καὶ Σμύρνης Χρυσοστόμου, ἐλθοῦσα εἰς τὰ πατριαρχεῖα προέβη εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν δύο σωμάτων, ἐξ ἧς προῆλθεν ἀμοιβαία συμφωνία ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ὑπομνήματος. Διὰ τοῦ πρακτικοῦ τῶν δύο σωμάτων τῆς 8ης Ἰουνίου 1921, α΄) ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου δὲν γίνεται δεκτὴ, ἀλλὰ παρατείνεται ἢ πρὸς τοῦτο προθεσμία, καὶ γίνονται δεκτὰ β΄) τὰ περὶ τοῦ τρόπου ἀντιπροσωπεύσεως τῆς ἱεραρχίας, καὶ γ΄) τῶν λαϊκῶν. Ἡ ἱεραρχία διὰ γράμματος, ὑπὸ ἡμερομ. 16 Ἰουλίου 1921 καὶ ἀρ. 1139, ἀπεδέχετο τὰς ἀποφάσεις ταύτας.

Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1921 τὰ δύο ἐν Φαναρίῳ σώματα ἀπεφάσισαν, ὅπως προβῶσιν ὀριστικῶς εἰς τὴν ἐκλογὴν πατριάρχου, ἀνήγγειλαν δι' ἐγκυκλίου, ἀπὸ 6ης Ὀκτωβρίου 1921, τὴν ἐντὸς 45 ἡμερῶν σύγκλησιν τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως καὶ τὴν πρόσκλησιν ἀπάντων τῶν μητροπολιτῶν αὐτοπροσώπως, καθώριζον δὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν λαϊκῶν ἀντιπροσώπων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἀπὸ τῆς 15ης Νοεμβρίου 1921 ἤρχισεν ἐν τῷ μεγάλῳ συνοδικῷ τῶν πατριαρχείων συνεδριάζουσα, παραλλήλως πρὸς τὰ δύο σώματα, ἡ οὕτω αὐτοτιτλοφορηθεῖσα «Προεκλογικὴ Συνέλευσις». Τὴν ἰδίαν δὲ ἡμέραν τὰ δύο σώματα, μὴ λαβόντα ὑπ' ὄψιν τὰ περὶ ὑπερθέσεως τῆς ἡμερομηνίας τῆς ἐκλογῆς τηλεγραφήματα ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀπέστειλαν τηλεγραφικὴν ἐγκύκλιον, ἐπιμένοντα ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐγκυκλίου τῆς 6ης Ὀκτωβρίου 1921. Ὡς ἡμέρα συγκλήσεως τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως ὠρίσθη ἡ Πέμπτη 25 Νοεμβρίου 1921. Μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀπεστάλησαν εἰς τὸ πατριαρχεῖον 18 ἀρχιερατικὰ ψηφοδέλτια. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν δικαιουμένων, ὅπως συμμετάσχωσιν, 68 ἀρχιερέων, παρέστησαν 13 αὐτοπροσώπως καὶ 5 ἀπέστειλαν τὰς ψήφους των, ἀναθέσαντες τὴν χρῆσιν τούτων εἰς τοὺς ἐν τῷ ναῷ παρευρεθησομένους μητροπολίτας (ἦτοι σύνολον 18 ἀρχιερεῖς), λαϊκοὶ δὲ σύμβουλοι 8, 39 ἀπὸ τὰς περιφερείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ 44 ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας, ἦτοι σύνολον 104. Κατόπιν δὲ τῆς ἀπουσίας τεσσάρων, παρέστησαν 100 ἐκ τοῦ ὀλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν 275 μελῶν τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως.

Κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως τῆς Πέμπτης, 25ης Νοεμβρίου 1921, ἀπέσχεν ἡ πλειοψηφία τῆς συνόδου ἐξ ἑπτὰ ἀρχιερέων, τῶν Κυζικίου Κωνσταντίνου, Πισιδίας Γερασίμου, Αἰνίου Ἰωακείμ, Βιζύης Ἀνθίμου, Σηλυβρίας Εὐγενίου, Τυρολόης Χρυσοστόμου καὶ Δαρδανελλίων Εἰρηναίου. Ὑπὸ τοιαύτην λοιπὸν σύνθεσιν, ἡ ἐκλογικὴ συνέλευσις προέβη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὀριζομένων ὑπὸ τῶν γενικῶν κανονισμῶν. Ἐκ τῆς ἀποσφραγίσεως τῶν ψηφοδελτίων καὶ τῶν γενομένων προτάσεων καθωρίσθη ὁ κατάλογος τῶν ὑποψηφίων ἐκ 16 προσώπων. Ἐν συνεχείᾳ, καὶ ἄνευ τῆς ὑποβολῆς τούτου

εις τὴν ὑψηλὴν πύλην, κατηρτίσθη τὸ τριπρόσωπον ἐκ τῶν Καισαρείας Νικολάου (83), Ἀθηνῶν Μελέτιου (83) καὶ Ἀμασειᾶς Γερμανοῦ (78). Κατὰ δὲ τὴν ἐν τῷ ναῷ γενομένην ψηφοφορίαν οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἀνεδείχθη ὁ ἀπὸ Ἀθηνῶν Μελέτιος Δ΄ διὰ πλειοψηφίας 16 ψήφων, τῶν μητροπολιτῶν Καισαρείας Νικολάου καὶ Ἀμασειᾶς Γερμανοῦ λαβόντων ἀνὰ μίαν ψῆφον.

Ἡ ἐκλογή ἀνηγγέλθη τηλεγραφικῶς εἰς τὸν ΚΠόλεως Μελέτιον Δ΄, διατρίβοντα εἰς τὰς Ἐνωμένας Πολιτείας. Οὗτος δι' ἀπαντητικοῦ τηλεγραφήματος ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῆς γενομένης ἐκλογῆς. Πατριαρχικὸν ἐπίτροπον ὤρισε τὸν Καισαρείας Νικόλαον. Ἐκ παραλλήλου, οἱ ἐπτὰ συνοδικοὶ μητροπολιταὶ ἐκάλεσαν εἰς σύσκεψιν τὴν ἱεραρχίαν εἰς Θεσσαλονίκην, ἥτις, συνελθοῦσα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κυζίκου Κωνσταντίνου ἀπὸ 16-22 Δεκεμβρίου 1921, ἀπεφάσισεν, ὅπως μὴ ἀναγνωρῶσιν τὰ γενόμενα εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ προβῆ εἰς τὰ ἐνδεδειγμένα διαβήματα πρὸς ἐκλογὴν πατριάρχου, συνάμα δὲ παρακληθῆ τηλεγραφικῶς ὁ μητροπολίτης Μελέτιος, ἵνα παραμείνῃ ἐν Ἀμερικῇ.

Ἡ ΚΠόλεως Μελέτιος Δ΄ ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀμερικῆς τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1922 διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου «Ὀλυμπιακός», μέσῳ Ἀγγλίας (9 Ἰανουαρίου) καὶ διὰ τῆς Γαλλίας ἔφθασεν ἀτμοπλοικῶς, διὰ τοῦ γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου Tadla τῆς ἐταιρείας Πακέ, ἀργότερον τουρκικοῦ Tati, εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν τὴν Δευτέραν 24ην Ἰανουαρίου 1922. Ἀντιπροσωπεῖα τῶν δύο σωμάτων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Χαλκηδόνος Γρηγορίου ἀνελοῦσα εἰς τὸ πλοῖον προὔπηνησε τὸν νέον πατριάρχην. Τὴν 10ην ὥραν διὰ τῆς ἀτμακάτου ὁ πατριάρχης, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν συνοδῶν του, ἀπεχώρησε τοῦ πλοίου κατ' εὐθείαν διὰ Φανάριον, χωρὶς νὰ μεταβῆ προγενεστέρως διὰ τὴν πολιτικὴν ἐγκαθίδρυσιν, ὅπου τὴν 11ην ὥραν ἐγένετο ἡ ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ ἐγκαθίδρυσις αὐτοῦ. Κατ' αὐτὴν τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἐνεχείρησεν εἰς τὸν πατριάρχην, ἀντὶ τοῦ ἀπουσιάζοντος Ἡρακλείας Γρηγορίου, ὁ Καισαρείας Νικόλαος, τὸ μέγα δὲ μήνυμα ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ μ. πρωτεκδικίου Γεωργίου Παπαδοπούλου, τοῦ μ. λογοθέτου Σταυράκη βέη Ἀριστάρχου ἀσθενοῦντος. Τὸν πανηγυρικὸν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος προσεφώνησεν ὁ Σελευκείας Γερμανός, σχολάρχης τῆς θεολογικῆς σχολῆς, ὁ δὲ πατριάρχης ἀπήγγειλεν ἀπὸ τοῦ θρόνου τὸν ἐνθρονιστήριον αὐτοῦ λόγον. Ὁ Σάρδεων Γερμανός τὴν τοιουτότροπον ἐκλογὴν τοῦ Μελετίου Δ΄ τὴν θεωρεῖ γενομένην «κατὰ τὴν εὐρυτέραν ἐφαρμογὴν τῶν σχετικῶν ἄρθρων τῶν Κανονισμῶν», ὁ δὲ Δημήτριος Μαυρόπουλος χαρακτηριστικῶς λέγει, «Ὁ Μελέτιος Μεταξάκης, ἐκλεγείς, ὡς ἐξελέγη, Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης»¹.

Ἡ ἰ. σύνοδος συνῆλθεν εἰς τὴν α' αὐτῆς συνεδρίαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν

1. Σάρδεων Γερμανοῦ, Συμβολὴ εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Καταλόγους ΚΠόλεως, 2 τ., ΚΠ., 1935-8, II, 207. Δ. Μαυροπούλου, ἔθ' ἄν., σ. 173.

τοῦ πατριάρχου τὴν Τετάρτην 26ην Ἰανουαρίου 1922 καὶ προτάσει τοῦ πατριάρχου ὁμοφώνως ἀποφασίζει:

«Ἀπονέμει ἀμνηστείαν εἰς πάντα τὰ καθ’ οἷον δὴ τινὰ τρόπον ἀντικανονικῶς ἐνεργηθέντα παρ’ Ἀρχιερέων τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀπὸ τῆς 23 Νοεμβρίου 1921 μέχρι σήμερον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Πατριαρχικῆς ἐκλογῆς»².

Ἐπιπέσει δὲ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὴν ἐνθρονιστικὴν αὐτοῦ ἐπιστολήν, ὑπὸ ἡμερομ. 8 Φεβρουαρίου 1922, ἣ δὲ πλειοψηφία τῆς συνόδου καὶ τῆς ἱεραρχίας ἐπιστολήν περὶ τοῦ ἀκύρου τῆς ἐκλογῆς τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μελετίου καὶ περὶ τῆς μὴ ἀναγνωρίσεως τούτου ὡς πατριάρχου, ὑπὸ ἡμερομ. 12 Φεβρουαρίου 1922³.

Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Μελετίου Δ’ ἰδρύθησαν αἱ μητροπόλεις ἐν Μ. Ἀσίᾳ τῶν Βρυούλων, Περγάμου καὶ Μοσχονησίων καὶ ἐν Θράκῃ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως. Μετωνομάσθησαν δὲ αἱ μητροπόλεις Μελενίκου, Βοδενῶν καὶ Μογλενῶν εἰς Σιδηροκάστρου, Ἐδέσσης καὶ Φλωρίνης.

Διὰ πράξεως πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς, ἀπὸ 1ης Μαρτίου 1922, αἱ ἐν τῇ διασπορᾷ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, αἱ παραχωρηθεῖσαι διὰ τοῦ τόμου ἐπὶ Ἰωακείμ Γ’, ὑπὸ ἡμερομ. 18 Μαρτίου 1908, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὑπήχθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον.

Διὰ τόμου, ἀπὸ 19ης Φεβρουαρίου 1922, ἐπήρχετο ἡ χειραφέτησις εἰς τὴν σερβικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἐντὸς τοῦ κράτους τῶν Σέρβων, τῶν εὐρεθεισῶν, κατόπιν τῶν γενομένων πολιτικῶν ἀλλαγῶν, ἐπαρχιῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, προσέτι δὲ ἀνεγνωρίσθη τὸ σερβικὸν πατριαρχεῖον καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ πατριάρχου Δημητρίου.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1922 δι’ ἰδιαίτερου τόμου ἰδρύθη ἡ ἱ. μητρόπολις Θυατείρων, ὡς ἐξαρχία Εὐρώπης Δυτικῆς καὶ Κεντρῶας, τὴν δὲ 17ην Μαΐου 1922 ἡ ἱ. ἀρχιεπισκοπὴ Ἀμερικῆς Βορείου καὶ Νοτίου.

Τὸ 1922 ὁ Μελέτιος Δ’ ἀνεκηρύχθη ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς θεολογίας ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης.

Τὸ ἔτος 1923, κατόπιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ γενομένων πολιτικῶν ἀλλαγῶν, τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον παρεχώρησεν εἰς τὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας Φινλανδίας, Τσεχοσλοβακίας, Ἑσθονίας καὶ Λατβίας τὸ αὐτόνομον σύστημα διοικήσεως ὑπὸ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ἰδρυθεισῶν ἀντιστοιχῶς τῶν ἱ. ἀρχιεπισκοπῶν Φινλανδίας (Ἰούλιος), καὶ Τσεχοσλοβακίας (Μάρτιος) καὶ μητροπόλεως Ἑσθονίας (Ἰούλιος), καὶ ἀνεγνώρισεν ἐντὸς τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους μίαν ἐνιαίαν αὐτόνομον Ἐκκλησίαν (22 Μαΐου).

2. EA 42 (1922) 39.

3. Ἐπίσημα Ἐγγράφα περὶ Ἐνθρονίσεως Μελετίου. Παράρτημα Π 1922, 18 Μαρτίου, ἀρ. 11, Ἀλ., 1922, σ. 27-30.

Ἄλλοτε ὁ Μελέτιος Δ΄ συνεκάλεσε τὸ ἐν τῇ πόλει ἡμῶν συνεληθὸν συνέδριον, 10 Μαΐου—8 Ἰουνίου 1923, ὅπερ, παρ' ὄλον ὅτι δὲν ἀντεπροσωπεύοντο ἅπανσαι αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἐκάλεσεν ἑαυτὸ «Πανορθόδοξον Συνέδριον». Εἰς αὐτὸ συμμετέσχον ἐκπρόσωποι τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ΚΠόλεως, Ρωσίας (οὐχὶ ἀπ' εὐθείας), Σερβίας, Κύπρου, Ἑλλάδος καὶ Ρουμανίας. Ἐλήφθησαν ἀποφάσεις περὶ διορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, τοῦ γάμου τῶν ἱερέων καὶ διακόνων μετὰ τὴν χειροτονίαν, τοῦ β' γάμου τῶν συνεπέλα θανάτου χηρευσάντων ἱερέων καὶ διακόνων, ἄλλων τινῶν κανονικῆς ὑφῆς ζητημάτων, ἑορτασμοῦ τῆς 1600ῆς ἐπετείου τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῆς συνόδου κ.κ., τὸ σπουδαιότερον δὲ ἐδόθη ἡ ἀφορμὴ διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς ἰδέας τῆς πανορθόδοξου συνόδου.

Εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου (τῆς Ὁρθοδόξιας εὐρύτερον) καὶ τῆς ἀγγλικανικῆς ὁμολογίας σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ Μελετίου Δ' ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἀπόφασις περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κύρους τῶν ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν (Ἰούλιος 1922). Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς εὐνοικῆς γνωμοδοτήσεως τῆς πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος τούτου ὀρισθείσης, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Νικαίας Βασιλείου, συνοδικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἄλλοτε ὁ Μελέτιος Δ' ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος οἰκουμενικὸς πατριάρχης εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κατὰ τὴν ἐκλογὴν του μὴ τήρησις, ὅπως ἐλέχθη προηγουμένως, τῶν ὑπὸ τῶν γενικῶν κανονισμῶν ὀριζομένων ἐπὶ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, καθὼς καὶ ἡ περαιτέρω πολιτεία τοῦ πατριάρχου, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸν αὐτὸν τομέα τῶν σχέσεων, ὑπῆρξαν σφάλματα τακτικῆς τοῦ Μελετίου Δ'. Ἀφ' ἑτέρου, διὰ τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ (Ἄτατούρκ) ἐπήρχετο νέα τάξις πραγμάτων ἐν Τουρκίᾳ, ἀντικατασταθείσης τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας διὰ τῆς τουρκικῆς δημοκρατίας. Διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης (24 Ἰουλίου 1923) ἐδίδετο τέλος εἰς τὸν τουρκοελληνικὸν πόλεμον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐπήρχετο ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν δύο πληθυσμῶν, τὸ δὲ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ἀπαλλασσόμενον τῶν ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς πολιτείας παραχωρηθέντων προνομίων, καθίστατο καὶ πάλιν, ὡς καὶ πρὸ τοῦ 1453, θρησκευτικὸν καὶ πνευματικὸν καθίδρυμα. Πάντα ταῦτα, ὡς καὶ λυπηρὰ γεγονότα ἐπισυμβάντα εἰς τὰ πατριαρχεῖα, κατέστησαν ἀδύνατον τὴν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον περαιτέρω παραμονὴν τοῦ Μελετίου Δ'.

Τὴν 10ην Ἰουλίου 1923 ὁ Μελέτιος Δ', λαβὼν τρίμηνον ἀναρρωτικὴν ἄδειαν, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς ἑδρας του. Πρὸ τούτου, τὴν ἰδίαν ἡμέραν, α') διὰ γράμματος μετεβίβασεν «ἐπὶ τὸ Σῶμα τῆς Ἁγίας Συνόδου πάσας τὰς εὐθύννας τοῦ τε Ἀρχιεπισκοπικοῦ καὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιωματος», β') ἀπήνυθεν πρὸς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας παραμυθητικὴν καὶ πατρικὴν ἐπιστολὴν, καὶ γ') ἀπεχαιρέτησεν ἐν συνεδρίᾳ τὰ δύο σώματα τῆς Ἐκκλησίας. Μεταβάς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐγκατεβίβασεν εἰς τὸ μονῆριον τοῦ Μυλοποτάμου (Ἰωακείμ Γ').

Ἐν τῷ μεταξύ, κατόπιν ἐξελιξεῶν τινων εἰς τὰ πατριαρχεῖα, συμπληρουμένου δὲ τοῦ τριμήνου χρονικοῦ διαστήματος τῆς ἀδείας τοῦ πατριάρχου Μελετίου, κατὰ τὰς ἐκτάκτους συνοδικὰς συνεδρίας εἰς τὰ πατριαρχεῖα τῆς 26ης καὶ τῆς 28ης Σεπτεμβρίου 1923 συνεζητήθη τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἀνάγκης κηρύξεως τῆς χηρείας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ὀριστικῆς παραιτήσεως τοῦ πατριάρχου. Ἡ ἰ. σύνοδος, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ α' τῆ τάξει Καισαρείας Νικολάου συνελθοῦσα, τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1923, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχετικῆς προφορικῆς δηλώσεως τοῦ Δυρραχίου Ἰακώβου, ἀπεφάσισε, κατὰ πλειοψηφίαν, ὅπως γένηται ἀποδεκτὴ ἡ ὀριστικὴ παραίτησις τοῦ Μελετίου Δ', κηρυχθῆ ὁ θρόνος ἐν χηρεία καὶ ἀποσταλῶσιν ὅπου δεῖ τὰ σχετικὰ τηλεγραφήματα.

Κατὰ τὴν ἴδιαν συνοδικὴν συνεδρίαν, ἥτις ἐπὶ τι διάστημα ἐλειτούργησε καὶ ὡς συνοδικὴ σύσκεψις, ἀπεχώρησαν τῶν συνοδικῶν των καθηκόντων οἱ μητροπολίται Ρόδου Ἀπόστολος, Φιλιππουπόλεως Βενιαμίν, Κορυτσᾶς Ἰωακείμ, Βάρνης Νικόδημος, Δυρραχίου Ἰακώβος καὶ Βελεγράδων Ἰωακείμ, λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ ἐπαρχίαι των εὑρίσκοντο ἐκτὸς τῶν ὀρίων τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ὡσαύτως, τοῦ Καισαρείας Νικολάου ὑποβαλόντος οἰκιοθελῆ παραίτησιν ἀπὸ τῆς προεδρίας τῆς ἰ. Συνόδου καὶ τῆς συνοδικότητος, ἡ προεδρία τῆς συνόδου ἀνετέθη εἰς τὸν ἀμέσως α' τῆ τάξει μητροπολίτην Κυζικίου Καλλίνικον, ἡ δὲ ὅλη διεύθυνσις τῶν πατριαρχείων εἰς τὸν μητροπολίτην Ροδοῦπόλεως Κύριλλον.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν τοῦ Σαββάτου, 10ης Νοεμβρίου 1923, ἀνεγνώσθη καὶ ἡ αὐτόγραφος ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησις τοῦ Μελετίου Δ', σταλεῖσα ἐκ τοῦ ἰ. μονυδρίου τοῦ Μυλοποτάμου τοῦ Ἀγίου Ὀρους, ὑπὸ ἡμερομ. 20 Σεπτεμβρίου 1923. Ὁ πρῶν ΚΠόλεως Μελέτιος Δ' ἤλθε μετέπειτα καὶ ἐφησύχαζεν εἰς τὸ ἐρημητήριόν του, εὑρισκόμενον εἰς τὴν Κηφισίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐνταῦθα δέον νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Μελέτιος Μεταξάκης, ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ τῆς ἔδρας αὐτοῦ καὶ ἐξῆς προσεπάθησε προφορικῶς καὶ γραπτῶς νὰ ἐπηρεάσῃ τοὺς ἀρμοδίους ἐκκλησιαστικοὺς καὶ λοιποὺς παράγοντας ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀμέσου μεταφορᾶς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐκτὸς τῆς Τουρκίας, ἴσως καὶ διὰ προσωπικοὺς λόγους, διὰ νὰ δυνηθῆ οὕτω νὰ συνεχίσῃ ὁμαλῶς τὴν πατριαρχεῖαν του⁴.

Ὁ πρῶν ΚΠόλεως Μελέτιος Δ', ἐνῶ ἐφησύχαζεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐξελέγη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως πρὸς ἐκλογὴν πατριάρχου τοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας, πατριάρχης τῆς Ἐκκλησίας ταύτης τὴν 20ὴν Μαΐου 1926, ὡς Μελέτιος Β', εἰς διαδοχὴν τοῦ ἀποθανόντος Φωτίου (5 Σεπτεμβρίου 1925), διὰ ψήφων 138 ἔναντι 126 δοθεισῶν εἰς τὸν Νουβίας Νικόλαον. Εἰς τὴν Ἀλεξάν-

4. Μεθοδίου Ἀξώμης (Φούγια), Ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Πατριάρχου Μελετίου, ΕΦ 53 (1971) 391-499.

δρειαν ἀφίχθη καὶ ἐνεθρονίσθη τὴν 13ην Ἰουνίου 1926, ἀνεγνωρίσθη δὲ διὰ βασιλικοῦ διατάγματος τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1927. Οὗτος (1926-1935) συνέχισε τὸ ἀναδιοργανωτικὸν ἔργον τῶν προκατόχων του. Ἐξέδωκε τὸν κανονισμὸν τοῦ πατριαρχείου. Ἀντὶ τῆς μητροπόλεως Μέμφιδος Ἰδρυσε τὴν τῆς Ἐρμουπόλεως μὲ ἔδραν τὴν Γάνταν. Ἰδρυσε δύο ἀκόμη ἔδρας, τῆς Ἰωαννουπόλεως καὶ Καρθαγένης. Οὕτω δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν μητροπολιτῶν ἀνῆλθεν εἰς ἐννέα. Ὁ Μελέτιος ἤρχισε νὰ αὐτοτιτλοφορῆται ἀντὶ «πάσης Αἰγύπτου» «πάσης Ἀφρικῆς». Κατήρτισε διὰ σειραῶς διατάξεων καὶ κανονισμῶν τὰ τῆς συνόδου, τοῦ ἱ. κλήρου, κ.τ.λ. ζητήματα. Ἰδρυσε τὸ ἱεροδιδασκαλεῖον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (1926-1939). Τὸ 1932 ἐλύθη τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς μονῆς Σινᾶ. Ἠγήθη τῆς ὀρθοδόξου ἀντιπροσωπείας εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Λάμπεθ (1930), προβάς καὶ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ κύρους τῶν ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν (1930). Ὁ Μελέτιος εἰργάσθη εἰς τὸν τομέα τῶν διαχριστιανικῶν σχέσεων, ἴσως περισσότερον παντὸς ἄλλου ὀρθοδόξου ἱεράρχου καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτου μέχρι τῶν ἡμερῶν του.

Ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Β', προσβληθεὶς ὑπὸ καρδιακοῦ νοσήματος, ἀπέθανε μετὰ ἓνα μῆνα ἀπὸ τῆς προσβολῆς, τὴν Κυριακὴν 28ην Ἰουλίου 1935 εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Ὁ νεκρὸς ταριχευθεὶς καὶ ἐνδεδυμένος ἄπασαν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν ἐτέθη ἐπὶ πολυθρόνας καὶ μετεφέρθη εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Σάββα πρὸς προσκύνησιν. Τὴν Τετάρτην 31ην Ἰουλίου 1935 διὰ νεκροφόρου ἀνοικτῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐφέρετο ὑάλινον κουβούκλιον, ἔνθα τὸ σκῆνος τοῦ πατριάρχου ἐπὶ θρόνου, ὡς ἀνωτέρω, ὁ νεκρὸς διὰ πομπῆς μετεκομίσθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, εἰς δὴν ἐτελέσθη τὴν 5ην μ.μ. ἡ κηδεῖα τοῦ πατριάρχου ὑπὸ τῆς ἱ. συνόδου. Ἐπικηδεῖους ἐξεφώνησαν ὁ Πηλουσίου Παρθένιος καὶ ὁ πρεσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος Βασίλειος Δενδραμῆς.

Τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας τὸ σκῆνος τοῦ πατριάρχου μετεφέρθη δι' ἰδιωτικῆς ἀμαξοστοιχίας εἰς Κάϊρον, ἔνθα ἐτέθη εἰς προσκύνησιν εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου. Τὴν Παρασκευὴν 2αν Αὐγούστου 1935 περὶ ὥραν 10ην πρωϊνὴν ἐπανελήφθη καὶ ἐν Καίρῳ ἡ κηδεῖα τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ ὡς ἄνω ναῷ, προεξάρχοντος τοῦ Λεοντοπόλεως Χριστοφόρου. Ἐπικηδεῖοι ἐλέχθησαν ἀπὸ μέρους τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διοικισαρείας Ἀριστάρχου, τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ μητροπολίτου Ἀξώμης Νικολάου. Μετὰ ὁ νεκρὸς διὰ πομπῆς μετεφέρθη εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα τὰ ὀστᾶ τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας. Ἐναπετέθη ἐντὸς τοῦ ἰδιαίτερου πατριαρχικοῦ τάφου, ὡς ἦτο ἐπὶ θρόνου καθήμενος. Ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα:

Ὁ Ἐμμανουὴλ-Μελέτιος Μεταξάκης
γεννηθεὶς ἐν Παρσᾶ Λασηθίου Κρήτης
τὴν 21 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1871

καὶ

ἀγωνισθεὶς ὡς Διάκονος, Ἀρχιμανδρίτης, Ἀρχιεπίσκοπος, Οἰκουμενικὸς καὶ Πάπας ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις Ἀντιοχείας (1892-1899), Ἱεροσολύμων (1900-1909), Κύπρου (1910-1918), Ἑλλάδος (1918-1920), Ἀμερικῆς (1920-1921), Κωνσταντινουπόλεως (1922-1923) καὶ Ἀλεξανδρείας (1926-1935).

Ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν 28 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1935.

Καὶ ἐτάφη ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Τάφῳ τοῦ Κοιμητηρίου τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Παλαιοῦ Καῖρου τῆς Αἰγύπτου

τὴν 2 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1935.

Εἰρήνη τῇ Ψυχῇ Αὐτοῦ.

(Ε. Μιχ.).

Τὰ ὄστα τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου Β΄ ἔχουσι τεθῆ τὸ 1940 εἰς εἰδικὴν μαρμαρίνην λειψανοθήκην, παρὰ τὰς λειψανοθήκας διὰ τὰ ὄστα τῶν πατριαρχῶν, παραπλεύρως τοῦ πατριαρχικοῦ τάφου.

Κατὰ τὸν Ἰωάννην Κωνσταντινίδην,

«Οὕτως ἐξέλιπε τοῦ ματαίου τούτου κόσμου ἡ θυελλώδης αὕτη ἐκκλησιαστικὴ φυσιογνωμία... καὶ ἀνεδείχθη εἰς μίαν τῶν μεγαλυτέρων προσωπικοτήτων τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου κατὰ τὸ α΄ ἡμισυ τοῦ Κ΄ αἰῶνος. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν αὐτοῦ ἔργον ὑπῆρξε μέγα καὶ πολυσχιδές, προκαλῶν τὸν γενικὸν θαυμασμόν».

Κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον Γ. Πάτελον,

«Ὁ Μελέτιος Μεταξάκης, ἀναμφισβητήτως εἶναι εἰς ἓκ τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Κατῶρθωσε δὲ ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος νὰ διοικήσῃ ὡς εἶδομεν πολλὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας καὶ ν' ἀφίση εἰς αὐτὰς ἐκδηλα τὰ σημεῖα τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ διαβάσεως... Ὡς ἄνθρωπος ὑπῆρξε φιλόδοξος. Ἡ φιλοδοξία αὕτη εἰς ὠρισμένας Ἐκκλησίας ἐπέφερεν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ ἐβλάψε. Κατηγορήθη ὡς ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν. Κατηγορήθη ἐπίσης ὡς νεωτερίζων εἰς βᾶρος τῆς Ἐκκλησίας· ἐπὶ τοῦ προκειμένου δέον νὰ λεχθῆ ὅτι δὲν κατενόηθη ἐπαρκῶς, διότι ἐπεδίωξε νὰ ζήσῃ τὴν Παράδοσιν τῶν ὀκτὼ πρώτων αἰῶνων καὶ νὰ δημιουργήσῃ ζωὴν παραδόσεως ἐντὸς τῶν νέων διαμορφωθέντων πλαισίων τῆς κοινωνίας. Ὡς πρὸς τὰς προαναφερθείσας ἀνθρωπίνους ἀτελείας του, δέον νὰ λεχθῆ ὅτι αὗται καλύπτονται ἀπὸ τὸ πολὺπλευρον καὶ πολυσχιδές ἔργον του ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας». Κατὰ δὲ τὸν τε-

λευταίως γράφοντα, συμπατριώτην τοῦ Μελετίου Μεταξάκη, καθηγητὴν Ἀνδρέαν Φυτράκη,

«Φυσικὸν ἦτο μία τοιαύτη ρωμαλέα προσωπικότης ἐντόνου δράσεως καὶ δὴ εἰς παραγμένους καιροὺς νὰ καταστῆ σημεῖον ἀντιλεγόμενον, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης Μελέτιος ὡμολόγει, τοσοῦτῳ δὲ μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ οὗτος δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος ἀδυναμιῶν καὶ ἀσφαλῶς διέπραξε καὶ σφάλματα... Πάντως δυσκόλως δύναται νὰ ἀρνηθῆ τις, ὅτι ὁ Πατριάρχης Μελέτιος ὑπῆρξεν ὅλως ἐξαιρετικῆ, ρωμαλέα καὶ ρηξικέλευθος προσωπικότης εἰς τὴν σύγχρονον Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἡ μεγαλυτέρα, φρονούμεν, ἡγετικὴ μορφή αὐτῆς κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ αἰῶνός μας»⁵.

(Συνεχίζεται)

5. Ἰωάννου Χ. Κωνσταντινίδου, Μελέτιος Μεταξάκης, Ἀν., περ Γ', ἀρ. 202-3, Φεβρ.—Μάρτ. 1972, σ. 11. Κωνσταντίνου Γ. Πατέλου, Μελέτιος Β' ὁ Μεταξάκης, Ἀλ., 1966, σ. 318, ἀν. Ἀνάλεκτα, Ἀνδρέου Ι. Φυτράκη, Ὁ Οἰκουμηνικός Πατριάρχης Μελέτιος Μεταξάκης, Ἀθ., 1973, σ. 33-34.

Ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ τοὺς Σεβ. Μητροπολίτας Καρθαγένης κ. Παρθένιον καὶ Μέμφιδος κ. Διονύσιον, τὸν Θεοφ. Ἐπίσκοπον Ἐλευσίνος κ. Τιμόθεον καὶ τοὺς Ἐλλογιμ. Δόκτορας κ. κ. Θεόδωρον Δ. Μοσχονᾶν καὶ Κωνσταντίνον Γ. Πάτελον διὰ τὴν εὐγενῆ ἀνταπόκρισίν των πρὸς τὰς παρακλήσεις τοῦ γράφοντος.